

POŻYC (108) *vb pf*

o jasne.

W formach tematów fut: *pozyw-* (24), *pozyj-* (3) *FalZioł, KochPs, GórnTroas*.

inf *pożyc* (46). ◇ *fut* 2 *sg* *pożywiesz* (9). ◇ 3 *sg* *pożywie* (14), *pożyje* (3). ◇ 1 *pl* *pożywi(e)my* (1). ◇ [3 *pl* *pożywą.*] ◇ *praet* 1 *sg m* *pożyłem, -m* *pożył* (2). ◇ 3 *sg m* *pożył* (9). *f* *pożyła* (3). ◇ 3 *pl m* *pers* *pożyli* (4). *subst* *pożyły* (1). ◇ *con* 1 *sg m* *bych* *pożył* (1). ◇ 2 *sg m* *byś* *pożył* (1). ◇ 3 *sg m* *by* *pożył* (8). *f* *by* *pożyła* (1). ◇ 2 *pl m* *pers* *byście* *pożyli* (1). ◇ 3 *pl m* *pers* *by* *pożyli* (3). ◇ *con praet* 3 *pl m* *pers* *by* *byli* *pożyli* (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII w.

1. *Wyrządzić jakąś szkodę, pognębić; praevalere Miech; obtinere HistAl; abicere, conficere, deturbare, effligere, frangere, iugulare, pessundare, superare Cn [kogo, czego] (78)* : będą nie kryć [sprzeciwnicy moi] ktorzy nie ftaráli/ by mię byli ziąką lekkością *pożyli*. *RejPs* 51; *pyothr Granowfky* [...] *mv* radą dawall *abi* raczej *byenyaka* *yakoby* *mogł* *pozil* *LibMal* 1546/122v, 1545/103v; *Nigdy* *go* *nieprzyaciél* *iego* *niepożije/* *Lub* *nań* *fortélem* *póydzie/* *lub* *nań* *woyłká* *zbiije*. *KochPs* 133, 22, 193; (*nagł*) *Do* *P.* *Stępowfkiégo*. (–) *SAm* *pánnę* *ściłkafz/* *łam* *się* *zákázuiefz/* *Sam* *w* *vcho* *łzepcełz/* *łam/* *Páwle/* *cáluiefz/* *Włzytkoś* *łam* *zábrazł/* *áni* *się* *dałz* *pożyc* *KochFr* 30; *GórnRozm* B3v; *Tymżeć* [*wilczym*] *łpołobem* *Alexánder* *połtępuie/* *ábowiem* *włzytkich* *ktorzy* *iego* *chytroś* *obiáwiáią/* *żáda/* *áby* *thym* *łatwiey* *y* *łnádniey* *włzyłtkich* *obywátelow* *pożyc* *mogł/* *zgłádziwłzy* *te* *kthorzy* *ich* *obrońcámi* *łá*. *Phil* R2; *gdy* *Báláám* *ludowi* *Izráelłkiemu* *złorzeczyć* *nie* *mogł/* *áni* *żadnym* *innym* *obyczáiem* *łzkodzić;* *tedy* *náuczyl* *Báláká/* *iáko* *ich* *miał* *pożyc:* *połławłzy* *im* *co* *nagłádfze* *białęłowy/* *áby* *ie* *do* *grzechu* *przywiodł* *WujNT* 845.

Zwrot: »gwałtem pożyc« (1): [wilk] *Ości* *się* *iego* [*istryka, tj. jeżozwierz*z] *bárzo* *bál*. *Nie* *mogąc* *go* *gwałtem* *pożyc/* *Poczłł* *mu* *fałłzywie* *rádzic:* [...] *Odłóże* *ty* *obwiézieli/* *A* *będziem* *łpołem* *wefeli* *BierEz* P3v.

Przen (14) : *A* *znác* *zápprawde/* *iż* *P.* *Bog* *wedle* *obietnice* *łwey/* *łerce* *W.K.M.* *w* *miłościwey* *ręce* *łwoiey* *trzymác* *raczy:* *ponieważ* [...] *ći* *nowey* *Wiáry* *budownicy/* *dziwnych* *fortelow* *pod* *nim* *wżywáiąc/* *pożyc* *go* *z* *łálki* *Bożey* *nie* *mogą*. *WujJud* A8v; (*nagł*) *Ná* *mołł* *Wárlzewłki*. (–) *Nieubłágána* *Wiłło/* *próžno* *włtrząłáłz* *rogi/* *Próžno* *brzegom* *gwałł* *czyniłz/* *y* *hámuielz* *drogi*. *Náłázł* *fortél* *król* *Augułł/* *iáko* *ćię* *miał* *pożyc* *KochFr* 88; *Iuż* *to* *dzieśięć* *kroć* *Idá* *się* *okryłá/* *Sniegiem/* *tylész* *lat* *kołá* *łak* *pożyłá/* *Iáko* *żadny* *dziéń* *bez* *łmętku* *nie* *łchodzi* *GórnTroas* 12.

Zwrot: »przez okrucieństwo pożyc« (1): *Bo* *ktorzych* *przez* *iáwne* *okrucieńłtwo* [*smok, tj. szatan*] *pożyc* *nie* *może:* *tych* *przez* *táiemne* *zdrády* *haeretyckie* [...] *y* *chytre* *pokufy* *zábija*. *WujNT* 866.

α) *O działaniach fortuny* (2) : *Ták* *łye* *był* *dobrze* *cnotą* *zewłzład* *obwárował:* *Ze* *go* *żadna* *fortuná* *nigdy* *nie* *pożyłá/* *Bądź* *łáłkáwie/* *bądź* *mu* *łye* *ináčzey* *łtáwiłá*. *KochTarn* 74.

Zwrot: »pożyc zdradnie« (1): (nagł) *Ku* *Fortunie*. (–) [...] *Dłá* *częgołłz* *dáry* *łwe* *włzyłtkie* *pobráłá*. *Chęc* *odiác* *łerce* *ktorym* *cnotą* *włádnie/* *Abyś* *mię* *ná* *włzem* *mogłá* *pożyc* *zdrádnie*. *CzahTr* Bv.

β) *O działaniach śmierci* (2) : (*nagł*) *Ná* *grobie* *iednéy* *chudźiny*. (–) *IA* *łye* *nic* *nie* *dziwuię/* *że* *mię* *łmierć* *pożyłá/* *A* *włzákci* *mi* *y* *nędzá* *dołyc* *dułzna* *byłá*. *PudłFr* 38; *Przyłtoyna* *rzec* *włpominác* *łłáwne* *przodków* *dzieie/* *łmierć* *tego* *nie* *pożyie/* *ni* *łie* *to* *łtárzeie*. *GórnTroas* 20.

γ) *Zniszczyć* (6) : Natura Kozłowa tak iest gorąca: iż Adament kamień: ktore⁸⁰ ani ogień/ ani żelazo nie może pozić/ fama kozłowa krew odmikcza [!] *FalZioł* IV 10d; Respuit hoc ferri ictum, Odpada żelazo od tego/ nie może pozić. *Mącz* 411a; [Pan Bóg znać dáie y przełtrzega/ [...] zeć to iuz látá nie oné/ [...] kiedy z kiełbas płoty pleciono/ á półciámi y gomołkami domy podbijano/ á mleko y miód rzékami płynął: ále to fá látá żelázné/ íkáłíté/ twárdé/ trudné/ których nie ládá iáko pożyć: iuz tu włyftko iáko z kámieniá kował *JanWróz* 24 (*Linde*)].

pożyć czym (4): Respuere secures didtur lignum Siekiérę odbiyác/ nie chcieć fie dáć pozić siekierą. *Mącz* 411a; kiedy nie może pożyć murów/ álbo kopániem álbo ítrzelbą/ położą on moft ieden koniec ná murze/ á drugi ná ziemi/ po nim idą ku íturmu *BielSpr* 63v; Ktokolwiek mocnie vfa pánu íwemu/ Nieporuífzony ftoi: Siońkiemu Wirzchowi rowien/ którego niemogą Gwałtowné wiátry pożyć żadną trwogą. *KochPs* 189; *KochPieś* 1.

Przysłowie: Iesli diámentowé goździe mus ma w rękú/ Którémi natwárdłzého vmié pożyć fęku: Ani ty wyfwbodźíłz fercá z ciężkiéy trwogi/ Ani z okrutnéy śmierci ídeł wyrwiełz nogi. *KochPieś* 1.

a. *Zwyciężyć w walce* (51) : Także íturmuiąc dzien y noc gdy nie mogli go pożyć thedy książęta Rulfkie [...] radzili Sęndomirzanom aby fie poddali á hołd dobrowolnie poítąpili *MiechGlab* 33, 24; *KromRozm III* G; [Tatarowie] rozełfáli zagony ná włytki ítrony/ [...] wielkie fzkody czyniác. Marćin Kámieniecki Woiewodá Podolñki/ Stániłław Lánckoruńki/ y Tworowñki vrzędnicy s Kámienciá/ [...] pátrzyli czáfu gdzyeby ktorego zagonu pożyli. *BielKron* 416, 274, 388v, 409v; A Rzym/ którego pożyć nie mógl Pyrrhus mężny/ Nie mógl chytry Hánnibál/ áni Król potężny. Antyochus/ [...] Vpadł prze dwu niezgody *KochZg* A2v; *BielSat* D3v; Gdy [Niemcy] w Taborze leżą/ dobrze ítrzelbą obwáruią Tabor y okopáią/ trudno ich ma kto pożyć. *BielSpr* 65v, 22v, 25v, 27, 42v, 59v; A jeśli Menelaus Parisa pożywie, Helena [z] skarby ma być nasza niewátpliwie *KochMon* 29; *SkarŻyw* 500; *KochPam* 81; *BielRozm* 9, 30; *ZawJeft* 9; Troiéy dobył móy oyciec/ wyście iá zburzyli: By nie on/ wybyście iéy nigdy niepożyli. *GórnTroas* 20, 21, 34; *OrzJan* 84; *KmitaSpit* Cv; [jakoż gdy jedno przy wierze swej statecznie trwác będą chcieć, nieprzyiaciel ich koniecznie łatwie nie pożywie. *ListyZygmAug* 1562/418; Tylko zawoiem ítrálzy [żołnierz turecki]/ niechayże mu ípádnie/ Poznáłz iż chłopko płóche/ pożywiełz go ínádnie. *StryjNiewol* C3 (*Linde*)].

W charakterystycznych połączeniach: *pożyć dobrze (lepiej)* (2), *łącno (łącniej)* (5), *łatwie, snadnie, trudno*; *nie (chcieć) dáć się pożyć*(2), *nie moc pożyć* (7), *nigdy nie pożyć* (3).

Zwroty: »fortelem, kuńsztem, chytrą rzeczą pożyć« [szyk zmienny] (3:1:1): teraz wiedz pewnie Skánderbegu/ iż cie tym przymierzem włówił Máchomet/ bo cie ináczey pożyć niemogł/ iedno thák íwá chytrą pogáñfką rzeczą *BielKron* 253v; W then czás [...] stárofta Rohátyñki tráfił s trochą ludzi ná wielkość Mołkwy/ ále iż ich forthelem pożył/ przeto nád nimi zwycięstwo otrzymał. *BielKron* 411, 457v; *BielSpr* 20v, 27.

»gruntownie pożyć« (1): Woyfko główe ítało w íwey ípráwie/ á iesli ie też nieprzyiaciel przemogł/ tedj do woyfká vstępowáli iáko zá mur. A ták tym obyczáiem ípráwiác fie/ nigdy ich nieprzyiaciel gruntownie pożyć niemogł. *BielSpr* 14v.

»pożyć mocą« (1): [*Lacedemonowie Ateńczyków*] pothym nie mogli pożyć żadną mocą. *BielSpr* 38.

»nawałnością pożyć« (1): żadnym obyczajem onego miałtá iáką nawałnością [Aleksander] nie mógł pożyć [nullatenus civitatem poterat cum impetu obtinere] *HistAl* B7v.

»nieprzyjaciela pożyć« [szyk zmienny] (10): *GórniDworz* O7v; ná tym wiele należy kto vmie [...] nieprzyjaciela pożyć łtrzelbą/ poćilki/ záladką *BielSpr* 7; gdy łie vprześpiczą bes łtraży álbo wełpiączki w te czáły nieprzyjaciela pożywiełz/ będziefzli vmiał *BielSpr* 19v, 19v, 20, 27, 31v, 36v, 66v; Tymże fortlem [wspólnym działaniem] y dziś połtąpić muśiémy/ łełli nieprzyjaciela łwego pożyć chcemy: Abowiém przeciw mocy potrzebna łełt síłá *KochProp* 15.

»w potkaniu pożyć« (1): Kto chce w potkaniu pożyć dobrze Mołkwiciná/ Przytrzy nań prędko z drzewem iák ná Tátáryzná. *BielSjem* 34.

»pożyć strzelbą« [szyk zmienny] (2): Ktory łie iezdno potykác ma/ pátrz mieyfcá rownego álbo troché obwyłz/ kthory s piełzym ludem/ pátrz nierownego/ to łełt/ gor/ chrołtow/ álbo dolin/ łtrzelbą pożywiełz nieprzyjaciela. *BielSpr* 36v, 7.

[»wojną pożyć«: [Szkanderbeg] łełt człowiek/ á ktemu śmiertelny/ iáko y drudzy ludzie/ ále go woyná trudno pożyć/ broniá trudno zwyciężyć *BazHist* 573 (Linde).]

»pożyć zdradá, zasadką« [szyk zmienny] (1:1): A gdy łie obroćil [król Bolesław] do Polłki/ chciał go ná drodze zdradá pożyć łárołław w tháiemnych mieyfcách *BielKron* 345; *BielSpr* 7.

Szeregi: »pożyć albo przełomic« (1): nietylko przyłtoyna/ ále y potrzebna rzecz łełt/ áby [polny bó] był dobrze vgruntowány/ żeby łię mieyfce żadne niedáło/ w czymby go nieprzyjaciel pożyć álbo przełomic mógł. *GrabPospR* K2.

[»pożyć, zwyciężyć«: *BazHist* 573 (Linde) cf »wojną pożyć«.]

W przen: *W antropomorfizowanym opisie gry w szachy* (1) : Sam łie Krol bárzo do kątá nápiea/ Bo nań Krolowa iuz bárzo náciera. A żeby páná tym rychley pożyłá/ Rząd włzytek pod nim Rochem záladziłá. *KochSz* Cv.

Przen (3) : [Smoleńsk] leży nad rzeką Dnieprem z łednę łtronę/ z drugá łtronę łeźiorá nie przebyte ma/ w zamku náwięłtze woylko łie rołpołtrze/ nie murem ále dębiná w koło ogrodzony/ ziemiá á kámieniem táráły náłypáne/ gdzye go áni dzyáło áni żadny łzturm nie pożywie. *BielKron* 410v; Owdzie záłtepy łtoią náząd nie vchodzą/ Biliby łię/ ále im trupy łzpetne łzkodzą. Pożyły łch/ bo drugim miętki zwypadály/ Y pigwy/ ktore onym biłác łię woniały. *KmitaSpit* Cv; [łławna Polsko] gdzie łię przed tym wáły/ dziáłá/ y máchiny nieprzyjacielłkie pożyć nie mogły/ łzczudłkom iákoby lekkiego Pogáńłtwá teraz łełteś poddána. *PowodPr* 5.

b. *Pokonać w dyskusji; arguere, confutare, convincere* Cn [czym] (1) : Bołác łię bowiem [Luter] by go łtárym zakonem Kátholicy nie pożyli/ z żydy łię w niěktych ártýkułách pobrácił. *ReszPrz* 39.

c. *Upolować* (2) : Tak głupi łełt [osieł] łz gdi wilka vzrzy thedy łie ná zad ogláda/ Także go wilk [!] rychley požíje. *FalZioł* IV 4b; Kawki nanię [na sówkę] walczą, á gdzie mogá łaycza łey też wednie wypiiáią/ á gdy łamey iáko mogá pożyć/ tedy łá ołkubá *FalZioł* IV 24a; [Mułifz łie też tego wáżyć/ Chcełzli ty niedzwiedzia pożyć. *TerentMatKęł* R5].

[*Zwrot*: »pożyć fortelami«: W polu go náidzielz przez wyłłá czuynego/ Chrołciela w dobrym łełli nie chudego. A pożyelz go temi fortelámi/ Tylko przełtaway iák łię vczę z námi. *CygMyłł* Bv.]

2. *Mieć pożytek, skorzystać* [czego (10), kogo (1)] (11) : Ieſtli ią [żonę] tez w piękne á koſztowne ſzaty przyprawieſz niebezpieczeńſtwo czyſtoty ieſt, albo iey ſam nie pożywieſz. *BielŻyw* 109; Wſzelki iny jeſt w[eſe]lſzy W ſwym pokoju człowiek mnieiſzy. Co mu waſne wielkie zboże, Ktorego pożyć nie moſze? *BierRozm* 14; A coſ to ieſt zá roſkoſz/ coſ zá dobre mienie/ Pieniądze w ſkrzyni leſzą by márne kámienie. Ani ludzyc ani on nikt ich nie pożywie *RejWiz* 13v; *RejZwierc* 239; Dayſze im/ pánie/ zgodę/ y miłość ſpółeczną/ [...] day w dobrym zdrowiu długo pożyć Fortun dſiedzicznych *KochEpit* A4; *KochDz* 106; [A przełto chzcęcie czćić Ták iſze domu mego maſz pożyć. *SądParysa* Cv; ministrowie mówili do panów, iſzby ci, którzy do synodu nie przysłuchają, wyszli. Panowie niektórzy na to zezwalali, drudzy zaś nie chcieli a stawiali ſię przeciw temu: A czemu to ma być, powiadając, ſnadſ i ſłudzy niektorzy radzi ſię przypatrzą a pożywą tego. *AktaSynod* II 51].

Przysłowie: Bo ſie ząwždy łákomego roſproſſy zbyeránye/ Ták iſz y trzeći potomek nye pożywyte tego *LubPs* K4v; Pátrſze ieſliſ wſzytkiego doſtał ſpráwiedliwie/ Gdyſz trzeći złego zbioru/ dzyedziec nie pożywie. *RejZwierc* 141v; *RejAp* 189; zginą onym nieomylnym dekretem Pańſkim/ iſz złe nábythego trzeći dziedziec nie pożywie. *RejZwierc* 37v, 48v. [Ogółem 5 r.]

3. *Doznać; perpeti HistAl; habere Mącz* [czego] (11) : [osiel mnimał konia błogosławionym] Siebie mieniąc nieſzczęſnego/ Iſz nie pożył nic dobrego *BierEz* L2v, N3; tám [nad miastem Tyr] Alexander z załtępem ſwym leſząc wiele nieprzeſpieczności pożył *HistAl* B7; *KwiatKsiąż* M4v; *Mącz* 244d; A ieſli ſie ná ſiedm Miał/ twoiá rzecſz [sprawa sądowa] odwleklá/ [...] Iuſz ſ kálety nie wyymuy/ nigdy ſwoiey ręki/ Pożywieſz ná ten vraz/ we dnie w nocy męki. *BielSat* Ev; *BielRozm* 33.

pożyć z kim [= przez kogo] (3): Gdzie wiele w domu ſynow/ ſ trochą máiętności/ Pożywię ſ nimi ſiąd [!]/ nie iedney trudnoſci. *BielSat* D; *BielRozm* 23; *MycPrz* I Cv.

Ze zdaniem dopełnieniowym (1): Iuſz teráz tego pożywieſ/ iſz ſłpatną ſmiercią zginieſ. *OpecŻyw* 108.

W charakterystycznych połączeniach: *pożyć frasunkow, męki* (2), *niepożytkow, nieprzespieczności, turniejow* [= kłopotów], *trudności* (3).

4. *Użyć, zastosować* [kogo, czego] (4) : Bywać poſtáwá pokorna/ Ale pod nią myſł niewierna. Y drugić ſie będzie bożył/ By łatwiey ſwey zdrády pożył. *BierEz* P3.

pożyć w czym (1): Kupiec rzekł/ bych ia to wiedział/ Iákibych pożytek z ciebie miał: A w czymbych cię dobrze pożył/ Iuſzbych pieniędzy náłožył. *BierEz* A4.

Zwrot: »pożyć wielkiej prace« (2): *Consumere multum operae ac laboris in aliqua res*, Wielką pracę podyąć/ Pozić wielkiej prace. *Mącz* 180d, 180d.

5. *Zjeść, spożyć* [czego] (3) : A ięłá [wrona] orłowi rádzić/ Iákoby miał żołwiá dobyć. Wziąwſzy wzgorę lećie z nim muſiſz/ A ná ten kamień go ſpuſciſz: Tákó ſkorupy rozbierzeſz/ A mięſá łatwie pożywieſz. *BierEz* M4; Albo ſkorek z młodych włoſkich orzechow/ z czym moſze pożyć/ záłtánowi ſye [biegunka]. *SienLek* 101.

Przysłowie: A kto ſie nie chroni znoiu/ Pożywie chlebá w pokoiu. *BierEz* Mv.

6. *Pobyć przez pewien czas* [z kim] (1) : O nim [o Chrystusie] prorocstwo mowi: Ten ieſt Bog náſz/ á inny z nim zrownány nie będzie: [...] Potym ná ziemi widziány był/ y z ludzmi pożył. *SkarŻyw* 2.

Synonimy: **1.** pobić, pokonać, porazić, przełomić, zwyciężyć; **2.** skorzyścić; **3.** doświadczyć, doznać;
5. zjeść; **6.** pobyć, pomieszkać, zabawić.

Formacje współrdzenne cf ŻYĆ.

Cf **POŻYCIE, POŻYT**

LW